

DAGENS FRÅGOR

Den 17 nov. 1947.

Den ekonomiska krisen Valutakrisens tillspetsning är alltså en fråga, som huvudsakligen rör de ansvariga myndigheterna, de politiska partiledningarna och tidningarnas ekonomiska skribenter.

Körförbudet på söndagarna har varit en första varning åt den del av svenska folket, som består sig med en privatbil, men eljest är allmänheten föga lyhörd för väntade förändringar i försörjningsvillkoren. Inte förrän de amerikanska cigarretterna, frukten, konserverna, filmerna och kläderna försvunnit, bensin- och oljeförbrukningen nedskurits och brödransonen sänkts, är en reaktion att vänta.

Förtjänsterna äro alltså i stigande, och varupriserna följa efter — ännu så länge ganska tvekande, eftersom omsättningens storlek håller affärsmännen och företagens inkomster uppe. Men hur trycket från köpkraften kommer att verka, när varubristen framtvingar en sjunkande omsättning, återstår att se. Antingen stiga priserna och då blir det »ont om pengar» med nya krav på höjda inkomster eller också blir risken för stagnation inom näringslivet överhängande. Mellan dessa Scylla och Charybdis har regeringen att kryssa. Sedan importplanen från i somras fått övergivnas i september, arbetar handelsministern på den föga avundsvärda uppgiften att göra en ny och som man får hoppas bättre plan. Som ett preliminärt resultat har meddelats, att importen från hårdvalutaländerna måste skäras ned med 500 à 600 milj. kr. Under de sju första månaderna i år har importen från Förenta Staterna uppgått till 874 milj. kr., varav frukt 54 milj. kr., tobak 33 milj. kr., textilvaror 142 milj. kr., bränslen 111 milj. kr. och maskiner m. m. 100 milj. kr. Exporten har uppgått till 185 milj. kr. Att nedskärningen kunnat stanna vid denna storleksordning tycks förutsätta en icke alltför ringa exportökning till sagda länder. Hur mycket importen från s. k. mjukvalutaländer måste skäras ned, har ännu icke meddelats. Kanske blir nedskärningen här ännu större, om exporten skall dirigeras om till hårdvalutaländer, såsom riksbanksfullmäktige begärt. Sammanlagt torde resultatet för varuförsörjningens del bli en accentuerad brist.

Hur pass ihållande varubristen kommer att bli, beror endast till en del på omständigheter, som ligga utanför vår makt att råda över. Mycket beror också på det sätt, varmed försörjningsfrågorna handläggas. Vårt näringsliv är oskadat av krigets härjningar, och även om en del av maskinparken är hårt sliten, finns det förutsättningar både att hålla uppe och att öka varuproduktionen inom landet, om ett förnuftigare system än det nuvarande reglerings- och dirigeringsraseriet får träda till. Att ett sådant system kan åstadkommas, där de statliga myndigheternas detaljgripanden får ersättas av mera generella direktiv, vilkas förverkligande får överlämnas åt närings-

livet, vill man hoppas. Ty det är det enda tänkbara alternativet till en alltmera utbredd statskontroll över näringslivet med socialisering som yttersta konsekvens. Att denna dessutom inte innebär någon varaktig och hållbar lösning av varuförsörjningsproblemet, kan man tydligt se av erfarenheterna i England, Frankrike och andra länder, som beträtt socialiseringens väg. Det ligger tvärtom mäktiga krafter förborgade hos människorna i vårt enskilda näringsliv, krafter som kunna mobiliseras, om de betros med ansvar, visas förtroende och givas allmänt ekonomisk-politiska förutsättningar för sitt arbete. Vårt land behöver en ledning, som anger riktlinjerna och samlar krafterna till en gemensam ansträngning för att övervinna svårigheterna. — Vad väntar regeringen på?

Höger- Den radikala våg, som i de flesta länder gick fram över vind. Europa omedelbart efter krigets slut, har nu följts av en mera konservativ. Den första stora omsvängningen registrerades vid fjolårets val i USA, då republikanerna erövrade majoriteten i bägge husen och föreföllo att vara säkra om vinst vid 1948 års presidentval. Därefter följde i oktober i år de Gaulles oväntade framgång vid de franska kommunalvalen — säkerligen i hög grad en spontan reaktion mot det kommunistiska inflytandet, vilket efter tillspetsningen av förhållandet mellan Sovjetunionen och västmakterna gått de patriotiska fransmännen på nerverna och utlöst en desperat nationell manifestation kring den gåtfulle politiske generalen. Fortsättning har sedan följt i Norge och England samt, ehuru mindre utpräglat, i Schweiz — för de schweiziska valen lämnas en redogörelse på annat ställe i detta häfte. Endast det danska folketingsvalet har visat en liten annan tendens, men i stort sett befäste detta val den starka majoritetsställning som Danmarks borgerliga partier tillkämpade sig vid 1945 års folketingsval. Pricken över i:et blev det oerhört kraftiga bakslag, som arbetarpartiet i Australien efter att många år ha suttit vid makten led nu i november omedelbart efter de engelska valen, såsom telegrammen uppgivit sannolikt främst därför att partiet velat socialisera bankväsendet. Endast i USA kan en annan vindriktning noteras denna höst, nämligen ganska betydande framgångar för demokraterna vid lokalval. De amerikanska partiförhållandena kunna dock inte utan vidare jämföras med de europeiska, helst som de båda stora partierna förete så många inre nyanseringar och utrikespolitiken dessutom nu så starkt dominerar. Det är därför alldeles för tidigt att tala om någon radikalisering i USA; allraminst synes socialismen ha något att hämta där.

Av de nämnda valen intressera oss de engelska, norska och danska mest.

Valen i *England* rörde endast de kommunala institutionerna och avsågo dessutom endast ungefär 1/3 av mandaten i de kommunala representationerna; vidare voro de s. k. metropolerna inte med detta år utan välja först 1948. I förväg väntades valen därför inte få större vikt. Men resultatet blev ett faktiskt jordskred, som måste få

vittgående allmänpolitiska verkningar, åtminstone indirekt. Redan vid fyllnadsvalet har en viss avmattning för Labour varit märkbar, fastän regeringspartiet hittills kunnat undgå att göra någon förlust vid dessa val. Enligt Gallupundersökningar ha emellertid de konservativa befunnit sig i en framryckning, som före valet ansågs så stor att de båda stora partierna ungefär balanserade varandra. Hur stort jordskredet i själva verket nu blev, framgår bäst av följande siffror. Det konservativa partiet ställde upp 1,737 kandidater, fick av dem 1,296 valda och endast 468 föllo igenom. För Labour voro motsvarande siffror 2,600, 824 resp. 1,776 och för liberalerna 458, 140 resp. 316. Det kommunistiska partiet — som givetvis har svårt att hävda sig inom det engelska valsysteemets ram med dess enmanskretsar och relativa majoritet — ställde upp 194 kandidater och samtliga föllo igenom. Under beteckningen oavhängiga registrerades slutligen 1,675 kandidater, av vilka 1,059 valdes och 616 föllo igenom; enligt engelska tidningsuppgifter voro dessa »Independents» att söka främst bland de konservativa. (Dessa siffror, som äro hämtade ur Times, avse hela valet minus två kretsar, som inte voro färdigräknade när tidningen publicerade sin sammanställning.) Valresultatet kan även uttryckas så, att de konservativa gjorde en nettovinst på 655 mandat, medan Labour förlorade 652 mandat och det liberala partiet — som nu tycks vara dömt till fortsatt betydelselöshet — förlorade 1 mandat; de oavhängiga vunno för sin del 37 nya platser.

Det intressanta att iakttaga är, att de konservativas framryckning tycks ha varit ungefär lika stor i hela landet. Den kännetecknade sålunda valet såväl i Londons förstäder som i storstäder av Manchesters och Birminghams typ; den utmärkte även valet i Lancashire, där resultatet — precis som i Johannes församling när det gäller Stockholm — brukar vara signifikativt och utslagsgivande för hela valet. Och »kontrollen» — som engelsmännen säga — över representationerna i ett stort antal industristäder gick nu över till de konservativa, trots att dessa församlingar inte helt utan endast till en del stodo under omval. Även om några röstsiffror ännu inte föreligga, tyder valutgången på att den engelska högern för ögonblicket sannolikt har absolut majoritet bland väljarna och tack vare valsysteemets med visshet skulle hemföra en jätteseger, om underhuset just nu skulle upplösas.

De engelska högerledarna med Churchill och Lord Woolton i spetsen ha mottagit segerrapporterna med en glädje, som utåt var mycket starkt dämpad därför att de komma så överväldigande. Sannolikt vilja de avvakta det halvt dussin fyllnadsväl, som nu äro aktuella, innan de kräva upplösning av underhuset. Hittills har intet antytt, att Attlee skulle anse de kommunala valen vara tillräcklig anledning att utskriva nyval. Men självfallet måste regeringen vid sitt fortsatta arbete ta allra största hänsyn till denna partiella men representativa »folkomröstning» för eller mot regeringen. Den jättemajoritet i underhuset, på vilken Attlee stödjer sin regering, saknade ju redan 1945 ett motsvarande underlag i folket, bland vilket då endast c:a 49% gävo Labour och andra socialistiska grupper sin

fullmakt. Nu torde Labourpartiet på sin höjd förfoga över ett stöd från något mer än 40% av det engelska folket. Det vore en besynnerlig demokrati, om en parlamentsmajoritet med ett så försvagat underlag vågade fortsätta sin utdömda socialiseringsoffensiv. Mera sannolikt är väl att Attlee tar den konservativa valsegern till intäkt för att hålla partiets tvåhundrahövdade radikala falang på mattan och fortsättningsvis försöker föra en avvaktande politik. Man kan också räkna med möjligheten av att den konservativa majoriteten i överhuset nu kommer att känna sig stark nog att fälla eventuella nya radikala regeringsförslag, i hopp om att därmed vid läglig tidpunkt kunna framdriva underhusets upplösning. I vart fall har ett engelskt kommunalval aldrig haft en så allmänpolitisk tendens som årets, och aldrig torde heller ett kommunalval ha varit av samma betydelse som årets.

Före valet gick det rykten, återgivna bl. a. i Times, att Attlee ämnade upplösa underhuset fram på vårkanten. Han skulle härvid ha kalkylerat med att Labour väl då kunde lida ett sådant nederlag att en toryregering måste bildas, men denna högerregim skulle enligt Attlees förmodade mening blott kunna hålla sig vid makten ett eller annat år, varefter Labour skulle komma tillbaka med ökad styrka och auktoritet för att sitta säker vid styret ett par decennier framåt. Det är ganska visst, att premiärministern efter det stora jordskredet har måst revidera sina beräkningar. Den engelska högern har efter 1945 års depression rest sig fortare än väntat. Dess makt över det engelska folket har visat sin stabilitet, även om röstsiffrorna kunna fluktuera från val till val. De grupper, som denna gång i motsats till 1945 skänkt Churchill och högeroppositionen sitt stöd, antas främst ha varit kvinnorna samt medelklassare. Men även arbetare ha i det partipolitiskt mera klassobundna England massvis röstat emot det parti, som haft förstatligande och centralisering som allena saliggörande bud på sitt program men ständigt — allra senast en vecka före valet — måste underrätta folket om nya inskränkningar och umbäranden såsom en frukt inte minst av denna politik.

Kommunalvalet i Norge innebar också en tydlig motgång för det socialdemokratiska partiet och den förda regeringspolitiken. Utslaget var visserligen icke så kraftigt som i England men proportionella val göra ej heller svängningarna så stora som majoritetsval. Huvudresultatet blev, att arbetarpartierna — arbejderpartiet, kommunisterna och det lilla obetydliga småbrukar- och fiskarpartiet — tillsammans nu nådde blott en andel av 48,9% bland de röstande mot 52,5% både vid kommunalvalen och stortingsvalen för två år sedan. Inom arbetarpartiernas »block» gingo kommunisterna tillbaka, medan Gerhardsens parti gjorde en relativ framryckning. Tillsammans ökade arbetarpartierna sitt röstetal med 5% sedan 1945. Men de borgerliga ökade tillhoppa med hela 23%. Valets facit är därför korteligen sagt, att Gerhardsens regering trots dess genom det norska valsysteemets egendomligheter åstadkomna stora stortingsmajoritet förlorat sitt underlag i folket. Stortinget kan emellertid icke upp-

Dagens frågor

lösas, och eftersom parlamentarismen strikt tillämpas i Norge kommer Gerhardsen säkerligen att sitta kvar tills nya stortingsval hållas.

På den borgerliga sidan förekommo en mängd gemensamhetslistor och opolitiska listor, vilket allt gör det mindre lätt att utskifta framgångarna på de borgerliga partierna. Så mycket är emellertid tydligt att de största vinsterna tillföllu høire och bondepartiet, och särskilt i en rad städer med Oslo i spetsen registrerade det förra partiet oväntat stora framgångar. Oppositionen mot regeringen har också med den största energien och konsekvensen förts av högerpartiet. Bondepartiet har dock ännu inte hämtat sig helt efter det oerhörda bakslaget vid 1945 års val, då partiet ratades av gamla väljare i massor för förutvarande statsminister Hundseids och andra ledares samröre med tyskarna. För de båda mellanpartierna, venstre och Kristelige Folkepartiet, voro vinsterna färre. För det senare partiet, som var det senaste stortingsvalets »darke horse» och som nu in i det sista sett mycket optimistiskt på sina möjligheter att vinna utbredning i nya valkretsar, blev valutgången i själva verket en kännbar motgång; partiet har framförallt gjort sig känt för en utomordentligt stor oberäknelighet i materiella politiska frågor med svängningar hit och dit eller inre uppdelningar, och i dagens tillspetsade motsättning mellan borgerlig och socialistisk politik har ett ostadigt mellanparti tydligen allt mindre utsikter att attrahera väljarna.

Folketingsvalet i *Danmark* gav ett mandatresultat, som närmare framgår av nedanstående tabell (representanten för Färöarna ej medräknad):

	1947	1945	1943	1939	1935
Konservative Folkeparti	17	26	31	26	26
Venstre	46	38	28	30	28
Radikalerna	10	11	13	14	14
Retsforbundet	6	3	2	3	4
Dansk Samling	—	4	3	—	—
Socialdemokraterna	57	48	66	64	68
Kommunisterna	9	18	—	3	2
Diverse partier	—	—	5	8	6
	148	148	148	148	148

Venstreledaren Knud Kristensen hade utlyst folketingsvalet närmast på grund av det motstånd, som hans egensinniga Slesvigpolitik väckt. Vill man bedöma valresultatet uteslutande med tanke på Slesvigfrågan, led Knud Kristensen otvivelaktigt ett deciderat nederlag. Bakom hans aktivistiska gränspolitik stodo egentligen blott Venstre, de konservativa och Dansk Samling. Inte ens i dessa partier voro dock meningarna samstämmiga, och det var sålunda betecknande att en av de högermän — teologie professorn Hvidberg — som delat Christmas Møllers uppfattning segrade med glans i Aarhus. Tillsammans samlade Kristensens Slesvigpolitik på sin höjd litet över 800,000 röster, medan gränsen-ligger-fast-politiken kunde till-

godoräkna sig cirka 1.200,000 röster. Så som Slesvigproblemet politiserats kunde rimligen inte någon annan utgång av valet väntas i denna del.

I övrigt ha socialdemokraterna velat tillskriva sig segern på valplatsen. Det ligger en aning av sanning däri såtillvida, som partiet nu knäckte ryggen på det kommunistiska partiet och dessutom för arbetarpartiernas block kunde registrera en andel i valmanskåren, som gick upp till 46,7 procent mot 45,3 vid 1945 års folketingsval; erövringarna från kommunisterna hade socialdemokraterna dock gjort redan vid mellanliggande kommunalval. Emellertid når arbetarpartiernas sammanlagda mandatsiffra inte upp till motsvarande tal vid några val före och under kriget. Framför allt misslyckades socialdemokraterna i sin föresats att erövra majoriteten i folketinget. Faktiskt visar socialismen i Danmark en stagnation, vilken är desto mera anmärkningsvärd som Danmark tidigare räknats som rörelsens kanske främsta föregångsland. Den regering, som Hedhoft — »Stau-nings Hans» — skyndat sig att bilda, blir i bägge tingen beroende av den borgerliga majoriteten. Den måste hålla sig inom den borgerliga politikens rāmärken för att undgå misstroendevotum. Regeringen får dessutom den ekonomiska depressionens hela tunga börda att bära. Den kommer förvisso enligt sakens natur från fall till fall att söka nå uppgörelser eller »forlig» med de radikala eller Venstre, men den startar under föga löftesrika auspiciers och dess liv kan bli mycket kort.

Trots nederlaget i den slesvigska frågan stod Venstre som kanske valets huvudsegrare. Partiet utgick ur valstriden med en mandatsiffra, som är högre än vad partiet kunnat notera sedan mitten av 20-talet, och framstår nu som borgerlighetens huvudfäste. Trots Knud Kristensens envisa uppträdande — eller möjligen tack vare detta — har partiets regerande under två svåra övergångsår förskaffat det en stark prestige. Dess riksdagsgrupp innesluter också många kapaciteter, bland vilka finansministern professorn i national-ekonomi Thorkil Kristensen och jordbruksministern Eriksen äro de stora framtidsnamnen. Partiet har dock profiterat på den föråldrade valordningen, som trots systemet med tilläggsmandat givit Venstre sju mandat för mycket; en stark indignation framkallade också partiets hänsynslösa utnyttjande av valsystemets brister genom att till-skapa ett fristående Venstreparti i Köpenhamn. (Överhuvud taget ter sig den danska vallagen numera synnerligen ålderdomlig, och sålunda är Köpenhamn oerhört starkt underrepresenterat, något som dock kompenseras av att provinskretsarna ofta godta köpenhamnare som sina kandidater.) Det förtjänar att antecknas att bondepartiet Venstre nu för första gången fick mandat i Köpenhamn, till på köpet inte mindre än tre genom tricket med särpartiet.

Tendensen på den borgerliga sidan karakteriseras i övrigt främst genom att det diffusa Dansk Samling försvann, genom att radikallerna (Munchs gamla parti) inte kunde hålla sin ställning och genom att Konservative Folkeparti led ett eklatant nederlag. De motigheter, som det sistnämnda partiet utsatts för sedan den stora framgången

vid 1943 års krigsval, hänföra sig uppenbarligen i främsta rummet till den inre oro, som Christmas Møllers personliga ambitioner framkallat. Hans sympatiförklaring tidigare för planhushållning ha kommit många gamla högerväljare att springa över till Venstre, och när han strax före valet bröt med partiet, förlorade detta med honom säkerligen delvis ungdomen. Christmas Møller har trots sin stora allmänna personliga popularitet drivit in partiet i en förtroendekris. Hans hållning i Slesvigfrågan har dock varit rakryggad och kostat honom hans ledarställning. Danska pressen har allmänt beklagat folketingets förlust av denne färgstarke personlighet. Kan han göra en come back och åter bli en faktor i dansk politik, så blir det med hänsyn till hans insatser under kriget och hållning i Slesvigfrågan men näppeligen till följd av några meriter som partiledare.

E. H.

Schweizisk De schweiziska valen till andra kammaren, nationalrådet, **revy.** vilka hölls den 26 oktober, bragte inga sensationella resultat. De föregingos av en ganska lugn och återhållsam valfejd; de stora striderna hade utkämpats före valet vid de stora folkomröstningskampanjerna om näringsfrihetsparagrafen i författningen och om skydd för folkets referendurrättigheter gentemot förbundsregeringens (förbundsrådets) egenmäktighet. Det hör till det schweiziska folkets egenheter, att det kan avgöra sina angelägenheter med ett upphöjt och kyligt lugn.

Valresultatet — det proportionella valsättet tillämpas i den mån kantonerna nå upp till fler än ett mandat — framgår av följande mandatsiffror, varvid siffrorna inom parentes ange 1943 års val: de frisinna 51 (+ 4), socialdemokraterna 48 (— 6), katolsk-konservativa partiet 44 (+ 1), bondepartiet 21 (— 1), konsumentpartiet kring Duttweiler 8 (+ 2), liberalerna eller den protestantisk-konservativa högern 7 (— 1), kommunisterna 7 (+ 6), demokraterna (borgerlig vänster) 5 (— 1) och partilösa 2. (Uppgift om ett mandat saknas.)

Tendensen är ungefär densamma som vid de samtida valen i Norge, England och Frankrike, om än inte lika tydligt framträdande till följd av den stabilitet, som utmärker det politiska livet i Schweiz. Sedda som enhet bibehöllo de bägge arbetarpartierna visserligen sin sammanlagda mandatsiffra men valen innebar för dem en reell motgång. Härvid är först att observera att kommunisterna (Nicoles parti, som går under namn av arbetets parti) voro förbjudna vid 1943 års val. Sedan kommunisterna nu åter licentierats förlorade socialdemokraterna inte blott röster och mandat utan även ställningen som nationalrådets största parti, och de frisinna, som innehaft denna position allifrån 1848 till 1943, kunde nu återvinna den. Dessutom ha arbetarpartierna inte kunnat stärka sin ställning trots industrialiseringen och urbaniseringen. Detta måste betecknas som en faktisk regress. Å andra sidan visade sig kommunisterna tämligen ofarliga, och endast i Genève, Nicoles egen stad, har de någon verklig styrka; där ha socialdemokraterna för övrigt helt slagits ur brädet, men de borgerliga har nu ytterligare i forna världshuvudstaden stabiliserat

den majoritet, som Nicole erövrade en gång i början av 1930-talet. Att arbetarpartierna tillsammans i det starkt industrialiserade Schweiz ej komma upp till stort mer än en fjärdedel av nationalrådet, är högeligen anmärkningsvärt. Det beror i främsta rummet på att de katolska arbetarna i regel rösta på det katolsk-konservativa partiet. Men även schweizisk individualism har härvid sin betydelse, liksom förekomsten i skilda kantoner av radikalt borgerliga småfolkspartier, alla med sina provinsiella särdrag men också med dragningskraft på många självständiga, småborgerliga arbetare.

I övrigt ger valet inte anledning till många kommentarer, enär röstförskjutningarna på den borgerliga sidan voro ibland rent av mikroskopiskt små. Möjligen kan man konstatera, att de frisinnade vunnit någon terräng i de övervägande katolska kantonerna och katolikerna vice versa i de s. k. diasporakantonerna. Uppenbarligen är detta blott en avspiegling av folkomflyttningarna. Ytterligare må det blott nämnas, att konsumentrörelsen så gott som helt rekryteras från kantonen Zürich, att liberalerna nu liksom förut blott ställt upp listor i västra Schweiz och att oppositionen bland jordbrukarna mot bondepartiet från de s. k. »Jungbauern» nu praktiskt taget helt inställt driften.

Om det politiska dagsläget i Schweiz i övrigt skriver en korrespondent från Schweiz till Svensk Tidskrift kort före valet:

Det har gjorts gällande, att inte heller i Schweiz problemställningen folket — parlamentet — regeringen har kunnat undgå att råka i en kritisk fas. Också i Schweiz skulle en tendens breda ut sig, vilken lutar mot statsdirigering och föra till ofrihet. Folkhushållningen skulle mer och mer påverkas av rent politiska faktorer och allt mindre av de ekonomiska. Detta skulle ha kommit till synes under folkomröstningen den 6 juli, då regeringens begäran om vidsträckta ekonomiska fullmakter segrade, trots en livlig kampanj från dess sida med en mycket knapp majoritet, eller med 582,400 mot 520,200 röster. Sifferställningen visade, att folket i alla fall högst motvilligt böjer sig för den nu så moderna statsdirigeringen. Regeringen har av omröstningen dragit sina konsekvenser och förklarat, att den endast i undantagsfall skall anlita fullmaktslagen. Det förhöll sig annorlunda med pensionsförsäkringspropositionen, som blev godkänd med överväldigande majoritet, eftersom den gillades av det stora folkflertalet. Men om utgiftsbördan på 800 millioner francs, som pensionsförsäkringen åsamkar, blir lätt att bära är en annan sak. De finansiella kretsarna varnade på sin tid för den, och deras farhågor tyckas redan börja besanna sig,

Det är att märka, att larmet mot tendenserna till maktkoncentration ljuder starkare inom de borgerliga kretsarna än bland de vänstersinnade, fastän det är de borgerliga som sitta vid makten. För den radikala vänstern som bygger på partidisciplinen är referendum i många fall en både överflödigt och obehaglig inrättning. Men det är just i den institutionen, som garantin för en borgerliga demokratiska friheten ligger. Den har visat sig som ett alldeles utmärkt medel för folkets kontroll över regeringen, som tvingas att respektera den

personliga friheten och på samma gång anpassa sig till de förhärskande strömningarna hos folket. Även minoriteten har tack vare referenduminstitutionen en möjlighet att låta sina önskningskomma till uttryck.

Det schweiziska kommunistpartiet har i år starkt skakats av ett inre skalv. Det hade nämligen gått så långt, att det måste rensa ut sin egen grundare och generalsekreterare, Karl Hofmeier, en för övrigt energisk och förfaren ledare, som dock inte kunde stå emot penningens och självsväldets frestelse. Men det var nog med tanke på att förebygga en valkatastrof, som den kommunistiska partistyrelsen såg sig tvungen till att själv och offentligt kasta ut Karl Hofmeier.

Schweiz utgör en högberg för det liberala ekonomiska systemet, den oinskränkta privathushållningens och det fria initiativets lyckliga oas. Här tjänar man utslutande människan men inte staten. Ingenstans har man en så klar överblick över den europeiska kontinentens affärsangelägenheter som från Schweiz. Här, där så många trådar löpa samman, behandlas dessa angelägenheter rent vetenskapligt objektivt. Och Schweiz reagerar som en känslig barometer mot den minsta förändring hos den ekonomiska atmosfären i Europa.

Fastän här för närvarande råder högkonjunktur för industrin, med fulltecknade beställningar för två år framåt, med månatliga arbetarlöner på 500—800 francs, andra betydande förmåner oräknade, fruktar man ändå, att Schweiz inte heller kan helt undgå att mer eller mindre bli berört av den allmänna krisen. Till följd av det spända utrikespolitiska läget försiggår härifrån en kapitalflykt till den andra sidan Atlanten, främst då Kanada. För första gången sedan länge har en viss efterfrågan på kapital uppstått. Utlandets importrestriktioner ha träffat en hel del av den schweiziska exportindustrin. Den från argentinsk sida strax före presidentfrun Eva Perons besök i Schweiz vidtagna valutaspärren liknade i själva verket ett stopp för den schweiziska exporten till Perons land. Inte att undra på att den sköna Eva vid sitt besök av den gästfria schweiziska befolkningen mottogs med tomatkastning. Detta visar bara, att plötsligt hoptörnande svårigheter kan hetta upp även schweizarens lugna sinne.

Inte heller Sverige kan på grund av sina valuta- och importrestriktioner för närvarande glädja sig åt någon större popularitet i Schweiz. Man rycker på axlarna åt vad man här i allmänhet kallar svenska »ekonomiska experiment» och tycker, att de ha skadat Sveriges goda namn. De närmaste orsakerna härtill skulle vara följande: 1) Apprecieringen av den svenska kronan, som inte för landet medfört någon minsta vinst; 2) Kredit till Sovjetryssland och dess följeslagare i en tid, då i världen pågår en bitter kamp om varor; 3) Importstoppet i våras; och 4) Sveriges finanspolitik som »blir observerad med stigande förvåning», som en finansexpert i Bern nyligen beskrev den.

Neutralitetens bevarande utgör allt fortfarande ett rättesnöre för Schweiz' utrikespolitik, fastän man är fullt medveten om att nu, när Schweiz ligger i korsningen mellan anglosaxiska och östslaviska in-

tressesfärer, denna politik i händelse av en ny väpnad förveckling blir ännu svårare att bevara och upprätthålla. Ändå är man övertygad om att Schweiz har sitt existensberättigande just som en *neutral vändskiva*. På den grunden söker man sorgfälligt att undvika allt som på något sätt kunde ifrågasätta denna neutralitet tvivelaktig. Efter schweizisk övertygelse är den under 650 år bevarade neutraliteten mera värd än det efemära FN. Och har kanske inte utvecklingen bekräftat, hur rätt Schweiz hade när det höll sig avvaktande och på avstånd från FN? Om man i dag underställde frågan om en eventuell schweizisk anslutning till FN en folkomröstning, skulle man säkert få bevitna ett överväldigande *nej!* Man sätter här i dag ett mycket större värde på landets neutralitet än någonsin förr och vill inte veta av något samröre med den internationella politiken. Det är med rätt blandade känslor som man från schweizisk sida har biträtt Marshallplanen, som ju indirekt betyder ett ställningstagande. Det var ju det som man med all möda försökte undvika.

Anglosaxarnas kamp under kriget beundrades uppriktigt av det schweiziska folket. Den öppna dörrrens politik, som England hittills hela tiden fört, vann helhjärtad genklang. På sista tiden har emellertid en viss reserverad hållning mot Västmakterna och i synnerhet Förenta staterna uppkommit. Det politiska förmyndarskap, som stormakterna tyckas gärna vilja utöva, tilltalar inte schweizarnas liberala sinnen. Förenta staternas växande ekonomiska expansion, som ibland i handelsrelationerna ger sig till känna genom det amerikanska kapitalets hänsynslöshet, väcker anstöt hos schweizarna. Man förklarar det, kanske med orätt, som ett slags ekonomisk imperialism, vilken är än besvärligare eftersom man i dag saknar några möjligheter att bjuda den motstånd. Som maktfaktor är Europa numera borta, och ekonomiskt sett står det vid sammanbrottets rand. Europa är i dag beroende av almosor och amerikansk barmhärtighet. »L'Europe vit de charité», som man säger i Schweiz. Men på grund av sin ekonomiska samhörighet med det övriga fattiga Europa har också detta land kommit i beroende av USA.

Den instinktiva misstron gentemot stormakterna och fruktan för den sådd som Hitler har sått har berett jordmånen för en schweizisk isolationism. Det Schweiz, som förr var världens mest internationella land, ett paradiset för turister och en tillflyktsort för de förföljda, är på väg att sluta sig inom sitt eget skal. Även här som i andra själv-tillräckliga länder kan man höra slagordet »Schweiz endast för schweizare». Denna tendens kommer till synes inte uteslutande i turistpolitiken (visumtvånget) eller vid det snåla beviljandet av rätten till asyl (Sverige kan i dag med rätta betraktas som ett mycket flyktingsvänligt land), utan framför allt på det kulturella området. Förr knöt den mycket livliga turisttrafiken Schweiz intimt samman med den övriga världen; i dag hotar den att tyna bort. Härtill kommer bristen på ett närmare litterärt utbyte med omvärlden. Främmande böcker hålla på att här bli en stor sällsynthet. Främmande böcker komma numera som på 1700-talet hit med tillfälliga resenärer. Ockupationsmakternas gränsspärr ifråga om Tyskland, den sovjet-

ryska järnridån, Frankrikes och Italiens valutaspärr ha förklarat den schweiziska bokmarknaden. Sedan Frankrike uppställt kravet, att en turistande schweizare per dag skall växla 500 franska francs enligt officiell kurs, har han endast Italien att resa till. Under de förhållanden som schweizarna nu leva, börja de mer och mer odla hembygdkulten. Intresset för den inhemska dialekten har aldrig varit så stort som nu, och man är i färd med att såväl ur litteraturen som teatern driva ut den högtyska. Denna tendens går igen i nationellt självmedvetande och själv tillräcklighet.

Med stolthet framhålla schweizarna, att de förfoga över kontinentens starkaste armé. Sedan Tyskland kommit ur spelet och Frankrike för närvarande inte kan betraktas som någon större maktfaktor, utgör Schweiz verkligen kontinentens starkaste fäste. I händelse av fara kan Schweiz mobilisera 500,000 väl utbildade och modernt beväpnade soldater. Artilleriet är förstklassigt, flygfälten i utmärkt skick och befästningssystemet för ögonblicket Europas bästa. Den nationella befästningskedjan ligger i bergen i landets inre och gärdar in en del av höglandet med urkantonerna Uri, Schwyz, Unterwalden, Graubünden och Wallis. Befästningsarbetena utfördes under andra världskriget, men att dra sig tillbaka och inta ställning bakom dessa linjer skulle betyda ingenting mindre än uppgivandet av slättlandet med alla mera betydande städer, och givetvis sprängningen av Simplon-Gotthardtunnelarna och större delen av landets industri. Därför är det lätt förståeligt, att det inte finns någon människa i Schweiz som skulle önska ett nytt krig. Under ett nytt krig har Schweiz ingenting att vinna men allt att förlora.

Ännu till helt nyligen hängav man sig i Schweiz åt önskedrömmar och ansåg möjligheten av ett nytt krig som utesluten. I dag är man betydligt försiktigare och säger med en resignerad suck: »Vi vill inte tro på ett nytt krig.»

Den internationella utvecklingen gör schweizaren mer och mer skeptisk, och han betraktar det inre läget hos sina grannar med stigande oro. Hans sorgebarn har blivit Tyskland. Ännu för en tid sedan visades inte minsta misskund med Tyskland i den schweiziska pressen; i dag försvinner problemet Tyskland inte mer från tidningsspalterna. Man är enig om, att västmakterna angrepp problemet Tyskland från en psykologiskt sett falsk utgångspunkt, varigenom den stora chansen till tyska folkets moraliska återuppbyggnad blivit tillspillogiven. Även Tyskland i likhet med det övriga Europa borde ekonomiskt hjälpas på fötterna. Bröd går före politik, framhålls det, och demokrati måste byggas underifrån och inte påtvingas uppifrån, — folket borde uppfostras i demokratisk anda genom skapande av lokala autonoma självförvaltningsorgan. Nu löper Tyskland fara att störtas ner i anarkiens avgrund, vilket kan komma att dra med sig även dess grannar.

Frankrikes och Italiens fortsatta finansiella kris, som hotar dessa länders demokratiska regimer med omstörtning, och långsamheten hos den amerikanska hjälpaktionen framkallar allt större bekymmer i Schweiz. Med en ännu större spänning betraktar man utvecklingen

i Trieste och Österrike. Marskalk Tito kallas av den schweiziska allmänheten för Europas enfant terrible. Man befarar vilken provokation som helst från hans sida. Händer något i Italien eller framför allt i Österrike, blir man i Schweiz tvungen till omedelbar mobilisering och därmed till ett ställningstagande, vilket man just sökt undvika. I händelse av allvarlig fara skulle engelsmännen med sina svaga styrkor vara tvingade att utrymma Villachområdet. Och bemäktiga sig bolsjevikerna Mellanösterrike, dra fransmännen, som där endast förfoga över en administrativ apparat, skyndsamt sina färde, och då står Schweiz ensamt mot en överhängande fara. Skulle Sovjetryssland, med den av bolsjevikerna avgudade Suvorovs exemplösa bragd i minnet, tveka att försöka forcera Alperna? Med en olidlig spänning avvakta därför schweizarna resultaten från den kommande fyrmaktskonferensen i London, som ju har att lösa problemet Tyskland—Österrike. Med utgången av denna konferens är vårt öde förbundet, anser man. Misslyckas konferensen, så finns det inte längre något hopp om att vår generation skall förskonas från kriget.

Dessa och andra dystra tankar och spekulationer pina i dessa dagar järnan hos många schweizare. Alla möjliga planer underkastas i pressen eller man och man emellan en ingående akademisk dissekering under försök att finna vägar och medel för att även under detta kommande krig kunna rädda neutraliteten. Bland många djärva och om viss villrådighet vittnande förslag kan följande omnämnas: Man skulle försöka få neutralitetsprincipen godkänd åtminstone för Genèvekantonen för att, något i likhet med vad som skett med Vatikanstaden under senaste kriget, under stormiga tider bereda ett säte för den internationella humanitära organisationen Röda korset och på så sätt skapa en fristad åt freden och en respekt för de allmänmänskliga rättigheterna.

Stockholms stads Fil. d:r Ivar Ömans förordnande som chef för statistiska kontor. Stockholms stads statistiska kontor har blivit det stora diskussionsämnet. Opinionsen särskilt på borgerligt håll är mycket känslig för utnämningar, som misstänkas kunna ha en politisk anstrykning och som inte gå fullt klara ur synpunkten av »förtjänst och skicklighet» — denna befordringsgrund är visserligen blott inskriven i grundlagen för Konungens utnämningar men har självfallet en normerande giltighet för hela vårt offentliga liv.

Man måste ge kritikerna rätt, när de hävdar att denna chefsfråga handlagts på ett oförmåligt sätt. Det kan anföras skäl för att detta verk med hänsyn till sin ansvällning numera lämpligen bör ha i sin spets en person med allmänna insikter i samhällsarbetet och Stockholms stads kommunala förvaltning. Om man från början haft denna mening borde detta dock i förväg ha fastställts i princip och kungjorts när tjänsten ledigförklarades. Om företrädare sålunda givits åt en dylik allmän kompetens, kunde och skulle väl även andra än statistiska fackmän ha anmält sig som sökande, varefter stadskollegiet hade att göra ett objektiva val mellan de då anmälda sökandena. Det

är möjligt och kanske mycket troligt att d:r Öman även vid ett sådant förfarande skulle ha fått förordnandet, eftersom han som förutvarande borgarråd och mångårig stadsfullmäktig måste äga en ovanlig kännedom om huvudstadens kommunala liv. Men han och stadskollegiets majoritet skulle då ha gått fria från de misstankar för »camaraderie», som nu kanske helt grundlöst uttalats.

Många ha kanske dock mest förargats över den accumulation av löner och pensioner, som ibland utmärker Stockholms stads lönepolitik. I och för sig har Svensk Tidskrift alltid hävdad, att det är ett allmänt intresse att chefsposterna i vår förvaltning avlönas så att bästa möjliga urval vid deras besättande kan tryggas. Å andra sidan måste det allmänna även härvid ålägga sig en viss återhållsamhet, ty det gäller skattebetalarnas medel. En och annan gång förut har man i hög grad förundrat sig över Stockholms stads stora generositet, och detta har även skett denna gång. Överhuvud taget synes hela systemet för borgarrådets avlöning och pensionering behöva underkastas en revision. De höga lönerna ha knappast påverkat rekryteringen på senare tid, och systemet blir nästan groteskt, när såsom i fallet Seth Persson det kommunistiska partiet »konfiskerar» en stor del av denna skattebetalarnas borgarrådslön för partiets propaganda.

Polen rustar sig för När Polen i somras tackade nej till den britisk-franska inbjudan till Paris för att överlägga om Marshallplanen, skedde det med motiveringen, att Förenta staternas avsikt i första hand vore att bygga upp Västtysklands ekonomi och att följaktligen varje medverkan vid sådana planers genomförande inte kunde betraktas annat än som ett hot mot freden. Logiken i denna tankegång övertygade ej många. Polens rädsla för en återuppbyggd västtysk industri är emellertid äkta. Frukten har blivit starkare sedan slutet av augusti, efter den amerikansk-brittisk-franska överenskommelsen i London om en konkret produktionsplan för den västtyska tunga industrin.

De polska protesterna mot det anglosaxiska programmet gå betydligt längre än de framförda franska reservationerna. De äro t. o. m. mindre återhållsamma än den skarpa kritiken från ryssarna, vilka med hänsyn till Sovjets anseende hos den tyska allmänheten i regel förbinda sin kritik mot »den tyska *imperialismens* återuppbyggnad» med välvilja mot tyska *folket*. Polen har under den tyska ockupationen i runt tal förlorat sex millioner människor, och därför äro de röster, som tillerkänna existensberättigande också åt tyska folket, ganska sällsynta där, ja, om de inte helt och hållet saknas. Protester mot att »man gynnar angripare framför deras offer» äro här inga tomma ord. Man utnyttjar varje tänkbart tillfälle att i mån av egna krafter förläna dem både politiskt och ekonomiskt eftertryck. Ett av dessa politiska medel är den diplomatiska pressen på Frankrike. Man har i början av september gjort föreställningar i Paris och framhållit, att Londonöverenskommelsen om Ruhr inte kan förenas med den fransk-polska försvarspakten mot ett eventuellt nytt

angrepp från tysk sida. En större praktisk betydelse kunna de polska *ekonomiskt-politiska motåtgärderna* få.

Ännu hoppas man och tror i Warszawa, att den planerade amerikanska kreditgivningen till Västeuropa kan komma att omfatta Östeuropa inklusive Polen. Om inte direkt så åtminstone genom Internationella återuppbyggnadsbanken, kompletterad med hjälpåtgärder från Internationella valutastabiliseringsfonden. Polen har redan för länge sedan till Internationella banken inlämnat en låneansökan på 600 millioner dollar för återuppbyggnadsändamål men hittills inte fått något besked. Missnöjet med detta förhållande döljs inte längre och antar så småningom formen av officiell kritik mot bankens skötsel. Nyligen har industriministern Hilary Mine i ett tal ställt Polens lojala medverkan i efterkrigsorganisationerna i motsats till Internationella bankens hållning gentemot Polen, vilket kan tolkas som ett förebud till ganska långtgående motsättningar i förhållande till bankens till övervägande del av amerikaner bestående ledning.

Större klarhet få polska inofficiella förklaringar vid behandlingen av den polska zlotyns kursättning. I septembernumret av den industriministeriet närstående tidskriften »Zycie Gospodarcze» heter det bland annat: Det definitiva fastställandet av pariteten hos landets valuta är i Polens nuvarande återuppbyggnadsstadium en varken lätt eller särskilt brådskande uppgift. Stabil förankring vid dollarn sätts ju som villkor, för att landet skall kunna få nödvändig hjälp för sin återuppbyggnad från såväl Internationella banken som Internationella valutastabiliseringsfonden. I annat fall, vilket kanske är bättre, blir man tvungen att allt efter behov manipulera med egen valuta. Denna förklaring betyder med andra ord, att man under nuvarande dåliga behandling från amerikansk sida varken är i stånd till eller vill anpassa sig till det internationella valutaprogrammet.

De ansträngningar, som polackerna på det politiskt ekonomiska området göra hemma hos sig för att kunna mäta sig med ett under anglosaxisk medverkan återuppbyggt Västtyskland, äro av större betydelse. Man kan sammanfatta dessa åtgärder under slagorden: »Intensifierad industrialisering» och »På lång sikt säkrad avsättning». Den i fjol beslutade treårsplanen, vars fullbordan skulle sammanfalla med 1949 års utgång, kan på grund av de uteblivna amerikanska krediterna knappast överskridas. De hittills investerade medlen ha också inte nämnvärt hunnit verka. Den viljestarke vice premiärministern Wladyslaw Gomulka krav, att importen av konsumtionsvaror ytterligare skall inskränkas och exporten samtidigt ökas för att kunna betala importen av produktionsmedel, kan också vid rigoröst uppfyllande av detta krav inte mobilisera några resurser att tala om, eftersom ansträngningarna hittills gått i samma riktning. Naturligtvis måste man räkna med att allting blir gjort för att sätta in egna resurser för treårsplanens genomförande. Enligt industriministerns uttalande inbegriper planen utbyggnad av Stettins (numera Szczecin) hamn och industrialisering av såväl Pommern som det polska Ostpreussen, med särskilt aktgivande på industristaden Elbing (Eblong). Alltså gäller bland annat ansträngningarna gamla tyska områden,

som hittills i en ännu mindre utsträckning än Övre och Nedre Schlesien berörts av den ekonomiska poloniseringen. Också där har man nu i höst satt i gång med förverkligandet av projekt, vilka tyckas syfta långt över treårsplanens gränser. Utom planen skall ett helt nytt järn- och stålverk vid Gleiwitz (Gliwice) uppföras, avsett för framställning av 1 million ton stål och 700,000 ton valsjärn årligen, nya kolgruvor vid Beuthen (Bytow) byggas ut och få det efter sovjetrysk förebild betecknande namnet Gigant och beräknas årligen kunna leverera 3 millioner ton stenkol, en ny stor cementfabrik se dagen och så vidare.

Den handelspolitiska avsättningsökningen på längre sikt sker redan genom tilläggsavtal till varje ny större handelsöverenskommelse, som av de fördragsslutande parterna ingås från 4 till 5 år. Polen gynnas härvid av den omständigheten, att de utländska leverantörerna själva tvingas till långa terminer, medan de polska standardartiklarna, kol, koks, cement, textilvaror, kött och andra lantbruksprodukter, inte behöva räkna med någon längre framställningstid. Kompletteringen av dessa överenskommelser underlättas genom de i de viktigare avsättningsländerna befintliga blandade kommissionerna för de polska kolen. Samtidigt går den förutseende nationalekonomen Hilary Mince politik ut på, att strukturen hos den polska exporten nästkommande år skall bli mindre ensidig än för närvarande, då den till två tredjedelar består av kol och kolprodukter. En viss tendens för ökad export av färdiga och halvfärdiga produkter gör sig i de senast ingångna polska handelsavtalen märkbar.

Även om i den polska propagandan mycket ordas om, att Ruhrindustrins återuppbyggnad utgör en *militär* fara för Tysklands grannar, så är Polens egna motåtgärder huvudsakligast av ekonomisk art. Mycket talar för att man i första hand måste befara en ekonomisk konkurrens, vilken inom några få år kan hota de monopolistiska polska kolpriserna. Skulle den amerikanska politiken, om den siktede på krig, förflytta återuppbyggnaden av den tyska järn- och stålindustrin, metallfabrikerna och annat så nära gränsen av den sovjetryska inflytelsezonen, som detta har skett ifråga om Ruhr? Skulle Polen, i fall det verkligen befarade ett snart tyskt angrepp, koncentrera sin industriella återuppbyggnad i den utsträckning som är fallet så nära sin västgräns? Båda dessa omständigheter utgöra snarare ett tecken på att man utmålar sin motpart som »imperialist» närmast ur ekonomisk synvinkel och även att de yttersta politiska konsekvenserna av den ekonomiska tävnan bli möjliga att undvika.

Den engelska högerns Före den engelska högerns årsstämma i Brighton **näringsprogram.** ton den 2—4 okt. — den största i partiets historia med mer än 3,000 ombud — förutsades i pressen att förhandlingarna kunde bli stormiga. Uppmärksamheten riktades på *the Industrial Charter*, den kända programskriften, som utarbetats på uppdrag av fjolårets stämma i Blackpool av the Industrial Policy Committee under ordförandeskap av mr R. A. Butler. Visserligen hade också en rad andra kända konservativa medlemmar av underhuset varit

ledamöter av kommittén, bl. a. mr Macmillan, mr Stanley och sir David Maxwell Fyfe, och visserligen hade the Industrial Charter publicerats i maj med kraftigt stöd av partiets ledare och dess propagandaapparat, men en viss opposition hade dock framträtt inom medlemskadern; den äldre konservativa skolan fann programmet väl radikalt och opponerade mot de punkter, i vilka behovet av ett visst statsinflytande på näringslivet erkändes. Vad the Industrial Charter här rekommenderar är närmast ett slags ramhushållning, inom vilken den enskilda företagsamheten skall beredas största möjliga frihet och arbetarna full sysselsättning och social trygghet. Särskilt omtvistade blevo också kommitténs uttalanden om den socialiserade kolindustrien och Bank of England. Om de konservativa återvända till makten, skall kolindustrien enligt the Industrial Charter inte denationaliseras; men man rekommenderar uppmjukningar i systemet och lovar begränsa rätten till centraldirigering från det nuvarande maktfullkomliga styrande organet, the National Coal Board. Beträffande banken heter det i programmet att dess förstatligande var onödigt — men man reser inte kravet på en återgång till det gamla, även om man utfäster sig att till omprövning taga upp frågan om bankens rätt att ge direktiv till affärsbankerna. Givetvis var dock själva grundtonen i chartan en bestämd opposition mot fortsatt socialisering och ett förord för näringsfrihetens principer — såsom partiets hela opposition i underhuset visat.

Det har från början varit tydligt att högerpartiets majoritet och en enhällig ungdomsrörelse står bakom mr Butler och hans verk. Men den opposition, som förekommit, hade dock för Brightonstämman skapat en viss osäkerhet, som man försökt utnyttja på labour-sidan; i september under valkampanjen för fyllnadsvalet i West Islington i London var det t. ex. ingalunda ovanligt, att regeringspartiets talare citerade kritiska konservativa uttalanden om the Industrial Charter, så snart högerpartiets kandidat försökte återropa denna. Ett behov att skapa klarhet om partiets officiella ståndpunkt förelåg alltså i Brighton och från många valkretsar hade förslag till uttalande om the Charter kommit stämmans ledning till handa.

Alla dessa förslag funnos tryckta i konferensens dagordningshandlingar. Det av partiets styrelse främst placerade förslaget bar vissa spår av kompromiss mellan olika uppfattningar: Det hette sålunda att konferensen skulle »välkomna the Industrial Charter som en grundval för diskussion och rekommendera, att kommittén, som utarbetat the Charter, måtte bibehållas för att hålla den i nivå med utvecklingen och i syfte att möjliggöra för partiet att med kort varsel offentliggöra ett näringlivsprogram, byggt på the Charter». I ett annat resolutionsförslag framträdde tydlig opposition; man ville visserligen godkänna de allmänna riktlinjerna men ansåg inte att programmet innehöll en tillräckligt kraftig kritik mot socialismen, och i ytterligare en annan resolution krävdes att partiet — då det återfick makten — inte skulle avstå från att denationalisera »alla företag eller grenar av näringslivet, som kan ha blivit förstatligade». Det stora flertalet resolutionsförslag syftade emellertid till ett god-

kännande av the Charter som »ett klart uttryck för de konservativa principerna i belysning av moderna förhållanden», och särskild uppmärksamhet tilldrog sig det av ungdomsrörelsens ordförande, mr Nuttning, väckta förslaget, att mr Butlers arbete skulle betraktas som »ett konstruktivt och förnuftigt alternativ till socialismen».

Debatten vid stämman blev emellertid på sätt och vis en överraskning, då oppositionen mot the Charter kom att spela en mycket svagare roll än många väntat. Det var de för chartan positivt inställda talarna, som dominerade och krävde att programmet skulle erkännas otvetydigt och under fullt ansvar, därför att det annars skulle heta att det inte fanns något konservativt alternativ till labourpolitiken. Ungdomsrörelsens ordförande krävde i ett anförande med mycket hårda formuleringar ett sådant besked. En annan talare hänvisade till att the Charter utarbetats av de bästa hjärnorna i partiet: »För några månader sedan hissade vi flaggan i topp. Är det nu tid att hala ned den för att lappa på den? Nej, det är tid att spika fast den vid flaggstången!» Mr Butler själv försvarade kommitténs arbete i ett mycket uppmärksammat tal, i vilket han stödde sig på uttalanden från många olika håll inom partiet — från medlemmar av parlamentet, från kandidater, godkända av partiet för kommande underhusval, från den ungt konservativa rörelsen och många valkretsförbund. Han liksom flera andra talare betonade emellertid att the Charter inte var sista ordet i programavseende och att man måste vara beredd att utveckla temat och anpassa det efter tidsutvecklingen men att själva huvudsynpunkterna måste godtagas som partiets officiella politik.

Påfallande var det starka tryck, som den tusenhövdade skaran av valda ombud utövade i denna debatt. Kraftiga demonstrationer förekommo till förmån för de talare, som rekommenderade the Charter. Vid voteringen (handuppräknning) samlade den positiva resolutionen cirka 3,000 röster — och avslagsyrkandet 3 röster. Säkert fanns det många flera motståndare i församlingen — måhända ett par hundra — men de avstodo från att rösta.

Den resolution, som antogs av kongressen, var emellertid inte på alla punkter densamma, som införts främst i det tryckta programmet och citerats ovan. Den slutliga formuleringen lydde, att »denna konferens, som välkomnar the Industrial Charter såsom ett klart uttryck för de allmänna konservativa principerna i ekonomiska frågor, rekommenderar att kommittén, som författat den, måtte fortsätta sitt arbete i syfte att göra det möjligt för partiet att med kort varsel publicera ett näringslivsprogram, byggt på the Charter». En jämförelse mellan de två texterna visar att man i den godkända resolutionen avlägsnat det parti, i vilket the Charter betecknats som grundvalen för en diskussion, och i stället fått in satsen, att skriften är ett klart uttryck för konservativa idéer — om detta skall tolkas som en accentuering eller som ett nedtonande får framtiden visa. Såväl mr Churchill som lord Woolton betecknade för övrigt senare under stämman the Industrial Charter som i vederbörlig ordning godkänd av partiet.

Bengt Lind.

De polska biskoparna Att de polska biskoparnas herdabrev den sista gå till strid. söndagen i september upplästes i landets åtta tusen överfyllda kyrkor betyder kanske en vändning i förhållandet mellan kyrka och stat men alldeles säkert ett uppklarnande av läget. Polen är det största romersk-katolska landet i Östeuropa. Genom krig, ockupation och nya gränsdragningar har det förlorat sina judar, protestanter och grekisk-ortodoxa, så att dess befolkning nu till 96 % består av romerska katoliker. Och kanske aldrig tidigare förr än som nu efter krigets slut visar denna befolkning sin religiösa iver. Pilgrimsfärderna till den undergörande svarta Madonnabilden i Czenstochowa ha i år slagit alla tidigare rekord och lämna långt bakom sig, vad deltagarsiffran beträffar, samtliga politiska möten i landet.

Flera andra romersk-katolska länder kommo mot krigets slut under vänsterradikala regimer av östlig typ. Litauerna och de med Rom religiöst unierade västukrainarna blevo helt underordnade sovjetsystemet. Med påföljd att ukrainarnas förbund med påvestolen upplöstes och de blevo underställda den grekisk-ortodoxa patriarken i Moskva. Regeringen i Belgrad satte sig i harnesk mot den romersk-katolska kroatiska klerikalismen, medan den i Prag intog en kompromissbenägen hållning mot den tjeckiska politiserande katolicismen, i motsats till sin försiktiga inställning vad de slovakiska romerska katolikerna beträffar.

Den politiska vänsterregeringen har prövat olika tillvägagångssätt för att komma på det klara med den kyrkliga makten. Till att börja med gick man landets kyrka demonstrativt till mötes: dess jordegendomar undandrogos agrarreformen, och dess gamla traditioner höllos i helgd. Statens dignitärer bevistade kyrkliga högtider, och gudstjänster med predikan anordnades flitigt vid militära förband och i radion, religionsundervisningen upprätthölls vid allmänna skolor, även om den inte var obligatorisk. Men ändå och på samma gång sade man 1945 upp konkordatet med Vatikanen, — helt enkelt därför att motsättningen mellan Kreml och påvestolen hade skärpts. Två år senare gjordes emellertid försök att återuppta de diplomatiska förbindelserna med Vatikanen. Just då inträffade en ny scenförändring: En kommunist ersatte en agrarpolitiker på undervisningsministerposten, och i och med det konstaterade prästerskapet genast en försämring av läget. Religionslärarnas löner drog in, och det enda kristligt politiska partiet i landet, vars program hade vunnit biskoparnas gillande, tvingades att inställa sin verksamhet. Den romersk-katolska pressen underkastades strängare censur, som numera är så sträng, att det i början omtalade herdabrevet inte fick offentliggöras. Liksom inte heller Vatikanens meddelande om att förbindelserna med Warszawa inte hade någon aktualitet, så länge religionsfriheten i Polen förblev problematisk.

Biskoparna förklara tydligt och klart i sitt herdabrev, att de dela denna åsikt. De klaga över bristande skydd för de religiösa värdena som utsätts för en offentlig ringaktning, över undanträngandet av de religiösa ämnena ur ungdomsundervisningen och över brottet mot

söndagsfriden. De göra sig också till förespråkare för de *medborgerliga friheterna*, utan vilka varken inre fred eller social ordning kunde vinnas. Med en särskild skärpa vända de sig mot tvånget att inträda i vissa bestämda politiska partier och mot tidningspress- och boccensur, vilken gör det omöjligt för de kyrkliga organen att fullgöra sina moraliska plikter. Alla dessa anföranden äro hållna i en ganska skarp ton och rygga inte ens tillbaka för jämförelser med förhållandena under Hitlertiden. Regeringen och dess tidningspress ha inte inlåtit sig i någon principdiskussion med biskoparna. Man har nöjt sig med att citera och förklara endast en del mindre detaljer, till exempel att det frivilliga söndagsarbetet vore nödvändigt för den förstörda huvudstadens återuppbyggnad. För övrigt har man ännu en gång försäkrat, att *regeringen varken önskar eller vill tillåta någon kulturkamp*.

Det ser i alla händelser ut, som om *biskoparna* inte tänka låta förmå sig till att *inställa sin kamp* till följd av tryckförbud mot deras herdabrev och ännu mindre genom några regeringsförklaringar. Endast den faktiska omsvängningen i de politiska makthavarnas hållning kunde förmå dem till det, men att så skulle ske finns det knappast några utsikter till. Regeringen har lyckats att delvis helt isolera och delvis starkt försvaga de oppositionella partierna. I stället för dessa politiska organisationer har emellertid som missnöjets talesman landets andliga och mycket svåråtkomliga makt uppträtt. Även om kyrkans ord inte få återges i tryck, nå de de vidaste kretsar. Administrativa åtgärder visa sig härvidlag vara ett tveeggat svärd. Kyrkan kan visserligen med sina medel inte ändra Polens nuvarande ordning, men regeringen är inte heller i stånd till att eliminera dess motverkan. Det biskopliga herdabrevet fäster både inlandets och utlandets uppmärksamhet på att Polen fortfarande är ett land, där meningarna om de betydelsefulla allmänna livsfrågorna starkt gå isär och att där starka krafter stå i beredskap, vilka eftersträva en grundlig omgestaltning av de nuvarande förhållandena.

Reuter meddelade i samband med en ny våg av häktningar i Polen i ett telegram från Warszawa den 21 oktober, att två vänstersinnade ungdomsorganisationer, den socialistiska »Omtur» och bondepartiets »Wici», ha ingått en överenskommelse med den kommunistiska ungdomsorganisationen om ett gemensamt aktionsprogram, som utom mot andra borgerliga element skulle vända sig mot kyrkans män, »*vilka försöka spela ut ungdomen mot den nya demokratin*». Detta tycks visa, att regeringen har tagit upp biskoparnas kastade stridshandske.

Sedan ovanstående rapport från Warszawa nått oss har läget i Polen i hög grad tillspetsats — såsom även muntliga meddelanden från resande omvittna. Bondeledaren Mikolajczyks dramatiska flykt till England för att han skulle undgå att dela Petkovs, Nagys och Manius öde är härvid den sensationellaste händelsen i Polen sedan 1945.

Red.